

**CEYRANÇÖL, QOBUSTAN VƏ ABŞERON ƏRAZİLƏRİNDƏ YAYILMIŞ
QIRMIZIQUYRUQ QUM SIÇANI (*Meriones libycus* Lichtenstein, 1842) NÖVLƏRİNİN
SİTOGENETİK XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR**

Aqil Haxıyev

*AR ETN Zoologiya İnstitutu, Bakı
agilhakhiyev@gmail.com*

Azərbaycanda Qırmızıquyruq qum siçanının 5 növü məlumdur. Bu növlərdə xromosom homologiya-sı və növdaxili problemlərin öyrənilməsinə ehtiyac vardır. Buna görə də Azərbaycanda qum siçanlarının xromosom strukturunun öyrənilməsi aktual məsələlərdən biridir və tərəfimizdən araşdırılmaqdadır.

Qırmızıquyruq qum siçanının kariotipi Ceyrançöl, Qobustan və Abşeron ərazilərində tərəfimizdən öyrənilmişdir. Tədqiqat aparılan bütün ərazilərdə bu növün fərdlərinin kariotipində diploid xromosom sayı $2n=44$, autosom xromosomlarının çiyinlərinin sayı 84, ümumi çiyinlərinin sayı isə 86-dır. Kariotipdə 15 cüt meta- və submetasentrik quruluşa malik ikiçiyinli xromosomlar, 6 cüt subtelosentrik və akrosentrik quruluşlu autosom xromosomları aşkar olunur. Bu növün kariotipini üç qrupa bölmək olar. Birinci qrupda digər növlərdə olduğu kimi, birinci cüt xromosom həmin qrupda olan digər xromosomdan ölçüsünə görə fərqlənir və nisbətən iridir. Birinci qrupda olan digər xromosomlar ölçüsünə görə azalan sıra əmələ gətirir. İkinci qrupda olan subtelosentriklərin birinci cüt xromosomu digər növlərin kariotipindən fərqli olaraq, öz qrupunun xromosomlarından ölçüsünə görə azalan sıra əmələ gətirir. Üçüncü qrupun xromosomları əsasən kiçik çiyinlərə malik subtelosentriklərdən təşkil olunmuş xromosomlardan ibarətdir. Bütün xromosomlar demək olar ki, ölçüsünə görə bir-birindən az fərqlənir və ölçülərinə görə azalan sıra əmələ gətirir. Qırmızıquyruq qum siçanlarının Ceyrançöl populyasiyasının 1-ci qrupunu təşkil edən xromosomlarında Qobustan və Abşeron populyasiyasından fərqli olaraq, interkalyar heteroxromatin aşkar olunmur. Heteroxromatin yalnız bu qrup xromosomların sentromer hissəsində bloklar şəklində aydın görünür. Ceyrançöl populyasiyasının kariotipinin 2-i xromosomlarının 4, 6-cı cütlərində (ümumi kariotipdə isə 12 və 14-ci cüt xromosomlar) heteroxromatin tərkibi Qobustan populyasiya fərdlərinin kariotipində olan uyğun xromosom cütlərinin heteroxromatin tərkibinə oxşardır. Lakin Qobustan və Ceyrançöl populyasiyaları bu xromosomların

heteroxromatin tərkibinə görə digər populyasiyadan, yəni Abşeron populyasiyasından fərqlənir. 13-cü cüt xromosom hər üç populyasiya üçün xarakterik olan heteroxromatin cizgilərinə malikdir, yəni heteromorfudur. Beləliklə, Qobustan və Ceyrançöl populyasiyaları heteroxromatin tərkibinə görə bir-birinə daha yaxındır. Abşeron populyasiyası isə bunlardan nisbətən uzaqdır. Tədqiqatlarımız davam etdirilir.